

Ейдетика в розвитку мовлення дошкільнят

Як допомогти дитині запам'ятовувати необхідну інформацію і вчасно пригадувати її? Як пробуджувати інтерес, спонукати до мовленнєвої активності, дарувати відчуття успіху?

На ці запитання відповідає ейдетика. Це напрямок психологічної науки, який вивчає ейдетизм як різновид образної пам'яті (грецькою *ейдос* – образ) і можливості його практичного застосування у різних сферах життя людини.

Явище ейдетизму вперше описано в психології в 1907 році. У 80-х роках ХХ ст. російський учений, доктор педагогічних наук Ігор Матюгін розробив методики ейдетичного сприймання інформації, розвитку уваги і пам'яті дорослих. Нині (ейдетичні прийоми широко застосовуються і в роботі з дошкільнятами, адже сприяють розвитку тактильних, нюхових, смакових, зорових, слухових відчуттів, довільної уваги, пам'яті, вербального та невербального мислення, уяви, мовлення.

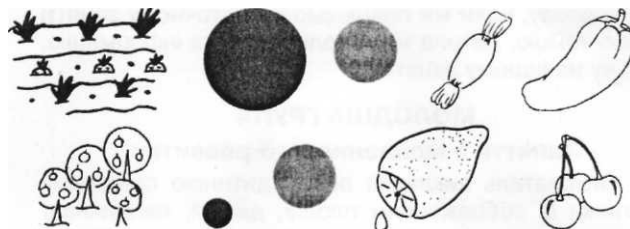
Кожен педагог-ейдет знає, що ейдетика – це не тільки розвиток уваги, уяви, пам'яті, різних видів мислення, а й спосіб подачі навчального матеріалу. Адже ейдетика розмовляє з дошкільниками їхньою мовою. Вона залучає всі аналізатори дитини: дозволяє не лише побачити, а й помацати, почути, скуштувати, понюхати; подає нове через добре знайомі дітям образи. Створює широкий ігровий майданчик, надаючи безмежних можливостей для розвитку дитячої уяви.

З деякими ейдетичними прийомами та варіантами їх застосування в роботі з малечею ми зараз ознайомимось.

Піктограми допомагають запам'ятовувати будь-які літературні твори, як віршовані, так і прозові. Цей прийом використовується для збагачення словникового запасу, розвитку мовної активності і, таким чином, полегшує дітям складання умови задач. Такий тип роботи сприяє подоланню невпевненості у дітей та підвищенню загальної активності на заняттях.

Наприклад: для розвитку вміння дітей складати поширені речення про плоди доцільно використовувати одночасно всі знайомі малюкам піктограми: "город", "сад", "велике", "маленьке", кольори, також можна додати нові – піктограми, що позначають смак: солодкий, кислий, гіркий.

Наприклад:

За цими піктограмами діти складають такі речення: "На городі виріс великий, червоний солодкий перець" або "У саду росли маленькі, червоні, кислі вишні". Спочатку цей вид роботи діти можуть виконувати біля дошки, потім можна пропонувати їм індивідуальні набори піктограм, щоб кожна дитина складала розповідь про свій плід.

Включаючи піктограми до роботи, не хвилюйтесь за рівень своїх художніх здібностей. Адже треба зобразити лише фрагмент потрібного предмета і, головне, пояснити це дітям.

Асоціативне мислення

Зупинимося на способах розвитку асоціативного мислення.

Світ асоціацій людини, а особливо дитини настільки безмежний, що ланцюжок логічних зв'язків між предметами чи поняттями, які безперервним потоком змінюють одне одного, інколи просто не можна зупинити. У нашій свідомості вони існують як ціла мережа асоціацій, які містяться в комірці кожного спогаду. Саме завдяки їм з часом ми зможемо легше і детальніше пригадати необхідну інформацію. І.Павлов підкреслював: "Асоціації мають дуже важливе значення для процесів пам'яті та мислення як їхня первинна основа".

Слід зазначити, що асоціативне мислення є не лише основою хорошої пам'яті, а й сприяє розвитку творчої уяви. Розум малюків завжди активний, йому властивий безперервний пошук асоціацій, кожна з яких стає ніби трампліном до відкриття іншої. Якщо дітям допомагати розвивати асоціативне мислення змалку, то згодом ви помітите, що вони будуть успішнішими і знаходитимуть нестандартні рішення в навчанні і в повсякденних ситуаціях, це їх також спонукатиме до мовленнєвої активності, допоможе краще писати твори, розв'язувати задачі на логічне мислення, запам'ятовувати іншомовні слова через створення зв'язків з образами, що виникають у їхній уяві.

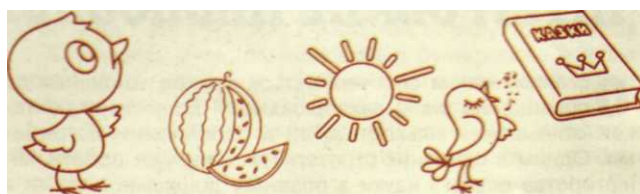
Ейдети стверджують, що не буває поганої пам'яті, а ми просто часто не вміємо нею користуватися. А причина цього – недостатньо розвинене асоціативне мислення. Ось що про це пише психолог С.Іванов у книзі "Отпечаток перста": "Секрет хорошої пам'яті полягає в мистецтві створювати численні та різноманітні зв'язки з будь-яким фактом, який ми хочемо втримати в пам'яті". Не менш важливо розмірковувати, аналізувати свої емоції, створюючи нові й нові зв'язки. Ви й не помітите, як пошук асоціацій перетвориться у захопливу гру, що не лише розважає, а й розвиває. Систему таких занять-ігор для розвитку асоціативного мислення розробила методист Ольга Пащенко.

Роботу з дітьми в цьому напрямку вона пропонує будувати на основі:

❖ **Вільних асоціацій**, пов'язаних з предметними образами.

Наприклад:

- В мене є курча. Про що ви подумали?

Відповіді дітей можуть бути найрізноманітнішими та іноді зовсім не передбачуваними:

- Я подумала про *кавун*, тому що курчатко любить їсти насіння кавуна.
- Я подумала про *сонечко*, тому що воно жовте, як курчатко, а, може, курчатко любить грітися на сонечку.
- Я подумала про *пташку*, бо курчатко – це теж пташка, а, може, тому що всі вони вміють цвірінкати.
- Я подумала про *книжку*, бо курчата часто бувають героями казок.

❖ **Колірних асоціацій:** педагог пропонує дітям подивитися на картинки і сказати, про який колір вони подумали, і пояснити чому. Або навпаки, вихователь називає будь-який колір і запитує, про який предмет подумали діти.

❖ **Асоціацій, пов'язаних з геометричними формами;**

Запитання ставте аналогічно до попередніх видів роботи: "У мене є круг. Про які предмети ви подумали?". Вихователь тримає в руці зображення геометричної фігури і пропонує назвати предмети, з якими ця фігура асоціюється в малюків. Не забувайте про аргументацію, спонукайте дітей вчитися пояснювати, чому вона обрала саме той предмет.

Якщо до заданої геометричної фігури у дитини виникли зовсім не звичні асоціації, наприклад: "круг – телевизор", запитайте, чому вона так думає. Хтозна, може вона помітила там круглу кнопочку – тоді відповідь зараховується. Поступово дорослий сам має спонукати малюка шукати такі пояснення, щоб навчити помічати з першого погляду непомітні дрібні деталі та знаходити оригінальні міжпредметні зв'язки.

❖ **Тактильних асоціацій:**

У цьому ейдетичному прийомі тактильні асоціації викликаються за допомогою тактильних табличок з різними фактурами, які допомагають дітям збагатити уявлення про довколишній світ і розширюють словниковий запас.

Тактильні таблички – це прямокутники з картону, пластику, дерева (розміром із сірникову коробку), обклеєні різними матеріалами. Можна використати такі варіанти поверхонь: наждачний папір, хутро, пір'я, віск зі свічки, сірники, мотузок, рисові або гречані зернятка, шовк, оксамит, металеві кнопки, фольга, вата.

Гра "Знайди місце"

Матеріал: 10 тактильних табличок.

Хід гри

Дорослий кладе перед дитиною 10 тактильних табличок у два ряди у будь-якій послідовності, просить доторкнутися до кожної з них та запам'ятати, як вони розміщені, без обмеження у часі на запам'ятовування.

Дитина заплющує очі, і дорослий допомагає їй доторкнутися до однієї з поверхонь. Малюк має визначити місце її розташування (наприклад, друга зверху, п'ята знизу тощо).

Можна також запропонувати дитині самій перемішати тактильні таблички, а потім викласти їх у тому порядку, в якому вони лежали спочатку.

Головне завдання гри – не напружуватися, намагаючись щось пригадати, а вільно і легко консультуватися з власною уявою.

❖ **Предметних асоціацій:**

❖ **Асоціацій, викликаних друдлами:**

Друдли — це загадка-головоломка; малюнок, про який неможливо чітко сказати, що це таке. Простота та невизначеність друдлів створюють невичерпний простір для породження потоків асоціативних образів, пов'язаних з будь-якою сферою навколишньої реальності. Винайшов друдли Роджер Прайс, і його книги в п'ятдесятих роках були надзвичайно популярні. Виділяють три можливих напрямки використання друдлів:

◆ для приємного проведення часу, наприклад, під час розгадування кросвордів або інших головоломок;

◆ у тестуванні й дослідженні пізнавальних здібностей людини;

◆ для свідомого розвитку творчих здібностей та гнучкості мислення.

Використання друдлів, особливо в роботі з дошкільнятами, сприяє розвитку асоціативного та дивергентного мислення, пам'яті, вчить знаходити нестандартні підходи до різноманітних задач.

Всі ці три види мислення в чомусь збігаються, доповнюють один одного, а різниця полягає лише в постановці запитання, від якої залежить відповідь:

— "Про що ви подумали?" – для розвитку асоціативного мислення;

— "Що це?" – для розвитку дивергентного;

— "На що це схоже?" – для розвитку творчого мислення.

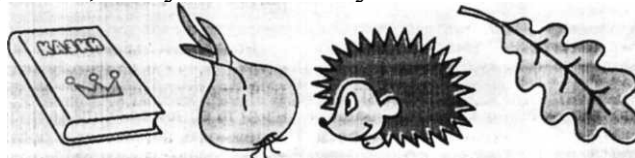
Наприклад, педагог показує друдл у вигляді дужки та говорить: «Подивіться на цю картину. Про що ви подумали?» Обов'язково звертайте увагу дітей на деталі предмета, підкреслюючи їхню схожість із друдлом. Так, півколо схоже на вушка ведмедика, на спинку мишки, шапочку без помпончика.

❖ **Звукових асоціацій:**

В ейдетичному напрямку широко застосовуються аудіозаписи різних звуків та шумів. Звичайно, якщо є така можливість, ви можете створити цілу колекцію звуків, навіть упорядкувати їх, розподіливши за різними групами: побутові шуми, звуки природи, музичні звуки, звуки вулиці тощо. Проте використання магнітофона дещо обмежує вільне маніпулювання цими звуками. Пропонуємо свій спосіб використання звуків, урахувавши специфіку роботи з маленькими дітьми. Потрібно зробити мішечки і покласти в них різноманітні предмети, що породжують звуки. Наприклад: в один мішечок покладіть целофановий папір, у другий – монетки, в інші – коробочку з пластмасовими кульками, бубонцями тощо. Крім того, підготуйте ножиці, склянку з водою, трубочку (щоб дмухати у воду), дудочку, свисток, музичний молоточок тощо. Наявність цих джерел звуків дозволяє вільніше маніпулювати ними, при цьому не обмежуючи розвивальні можливості дитини.

Порядок роботи та спосіб постановки запитання лишається незмінним: вихователь ставить перед дітьми на дошці ряд предметних зображень і за допомогою звукового мішечка пропонує обраний звук, після чого запитує: "Про що ви подумали, почувши цей звук?". Наприклад, шарудить звуковим мішечком з целофановим папірцем і запитує:

— Про що ви подумали, почувши цей звук?

- Я подумала про книжку, бо коли її гортаєш, шарудять сторінки.
- Я подумав про цибулю, бо коли її чистиш, лушпиння шелестить.
- Я подумала про їжачка, бо коли він бігає, чути шурхіт.
- Я подумала про листочок, бо коли дме вітер, листочки шелестять на деревах.

Тоді вихователь пропонує більш складний хід асоціативної думки: "А можна подумати про *каструлю*?"

Якщо ніхто з групи не запропонував свій варіант, тоді вихователь пояснює, що така відповідь можлива, бо для того, щоб приготувати страву, потрібно погортати книгу рецептів. Або: "Я подумала про *дудочку*, тому що музикант, коли грає, гортає ноти, а аркуші шарудять".

Для дітей старшого віку цей вид роботи потрібно проводити без предметних зображень.

Вихователь пропонує лише звук, наприклад, *дзвін монеток*, і запитує:

- Про що ви подумали, почувши цей звук?
- Я подумала про магазин, тому що потрібні гроші, щоб купити товар.
- Я подумав про *машину*, тому що у водія ключі від машини дзеленчать.
- Я подумала про *будильник*, бо він видає схожий звук, коли дзвонить.
- Я подумала про *кухню*, бо там дзеленчать каstrулі та чашки тощо.

Слід зауважити, що такі ускладнені завдання можна застосовувати лише тоді, коли діти вже мають попередній досвід роботи, бо інакше їм буде важко впоратися із завданням.

Поради з досвіду:

1. Не заохочуйте дітей спробувати вгадати, що знаходиться у вашому звуковому мішечку.
2. На початковому етапі роботи пропонуйте лише свої варіанти асоціативних зв'язків з предметами, давайте пояснення.
3. Намагайтеся ховати за дошкою ті джерела звуків, які не можна покласти в мішечок: ножиці, дудочку, склянку з водою тощо.

❖ Смакових асоціацій.

Мабуть, не знайдеться жодного вихователя, який би не грав з дітьми у гру "Вгадай на смак". Але ейдетичний напрямок не передбачає вгадування. Запитання буде таке ж, як раніше: "Про що ви подумали?". Для цього виду роботи не потрібні реальні смакові відчуття: смаки ми уявляємо, і, залежно від вікової категорії, запропоновані смакові відчуття будуть ускладнюватися та розширюватися. Так, до арсеналу увійдуть не лише солодке, кисле, гірке, солоне, але й температурні якості: гаряче і холодне. Для дітей старшого віку можна використовувати комбінації: солодке і гаряче, солоне і холодне. Тут знадобляться предметні зображення різних продуктів та піктограми смаку, серед яких: солодкий, кислий, солоний, гіркий (пекучий), холодний, гарячий, гарячий і солодкий, солоний і холодний. За бажанням можна додати ще такі тактильно-смакові відчуття: хрумкий, соковитий, твердий, рідкий тощо.

Хід роботи лишається той самий: вихователь розставляє перед дітьми предметні зображення продуктів, зокрема різних страв і плодів, обирає піктограму смаку, наприклад, солодке, і запитує: "Що тут є солодке?".

Поради з досвіду:

1. До обраного смакового відчуття намагайтеся подати якомога більше продуктів і, навпаки, до кожного продукту підбирайте нові смакові відчуття. Наприклад, вишня кисла, а от вишневе варення солодке. Або: чай гарячий і солодкий, але буває кислий (з лимоном) і холодний тощо.

2. Дітям молодшого віку пропонуйте варіанти, пов'язані лише з одним смаковим відчуттям: солодкий, кислий, солоний.

3. Дітям старшого віку пропонуйте гру без додаткових предметних зображень: "В мене є щось солоне і холодне. Про які продукти чи страви ви подумали?". За кожну правильну відповідь давайте фішку, а потім підрахуйте, в кого найбільше.

❖ Нюхових асоціацій.

Нюховий аналізатор – це, мабуть, найсильніший з усіх названих. Тому, залучаючи його до роботи з малюками, потрібно бути особливо обережним,

оскільки здатність сприймати різні аромати ще не достатньо вивчена. Для однієї людини той чи інший запах може бути приємним, для іншої – ні. І не тому, що він неприємний для всіх, а тому, що викликає в кожній людині певні асоціації. Тобто маємо справу з другою сигнальною системою – не лише слово, а й запах може бути сигналом сигналів. Основний спосіб залучення нюхового аналізатора – звернення до дитячої уяви. А проводити цей вид роботи краще зі старшими вихованцями.

Можна використовувати нюхові коробочки з різними ароматами: парфумів, м'ятним ароматом, ароматом трав, спецій, глици тощо. Але радимо робити це обережно, обмеживши кількість запахів.

Для роботи знадобляться предметні зображення, при чому можна використовувати одночасно більше двадцяти. Вихователь запитує: "Який з цих предметів ми будемо нюхати?". Малюки пропонують різні варіанти відповідей з поясненням. Справа педагога – ставити провокаційні запитання, відповіді на які дитина має обґрунтувати. Наприклад: якщо хтось сказав, що автомобіль пахне бензином, то дорослий може запитати, чи пахне іграшкова машинка; якщо хтось відповів, що чашка пахне, оскільки там чай з лимоном, то вихователь цікавиться, чи буде пахнути чашка, коли вип'ють чай. або коли в неї наллють воду.

Якщо ви наважилися використати ароматичні коробочки, питання знов звучатиме так само: "Про що ви подумали, відчувши цей запах?".

Застосування асоціацій сприяє розкріпаченню дитячого мислення, розширенню його можливостей, розвитку психічних процесів. Ми назвали лише кілька знахідок ейдетики. Заслуговують на увагу також неординарні прийоми розвитку дивергентного творчого мислення, фотографічної пам'яті та багато інших.

Ейдетика позбавлена догматизму, що дозволяє кожному педагогові розвивати цю методику, доповнюючи й адаптуючи її до особливостей своїх вихованців, придумуючи нові й нові ігрові завдання.